PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU nr 168
Ekonomia 2011

Marian Zalesko
Uniwersytet w Białymstoku

ZNACZENIE EKONOMII INSTYTUCJONALNEJ W BADANIU ZJAWISK GOSPODARCZYCH

Streszczenie: Współczesna myśl ekonomiczna wykazuje ogromną różnorodność doktryn. Jedną z nich jest ekonomia instytucjonalna, coraz bardziej popularny wśród ekonomistów kierunek badawczy. Ekonomia instytucjonalna sama w sobie nie jest doktryną jednolitą. W jej strukturze wyróżnia się m.in. instytucjonalizm i nową ekonomię instytucjonalną. Wspólny dla wszystkich nurtów ekonomii instytucjonalnej jest postulat metodologiczny – instytucje znaczą i powinny być przedmiotem analizy ekonomicznej. Ekonomia instytucjonalna, zwłaszcza nowa ekonomia instytucjonalna, stara się wypełnić lukę istniejącą w ekonomii głównego nurtu, jeśli chodzi o wyjaśnianie tych fragmentów rzeczywistości gospodarczej, które zostały wyizolowane z analiz ekonomicznych. Wymienić tu należy przede wszystkim elementy ewolucji gospodarki determinowane przez upływ czasu, historię czy kulturę.

Słowa kluczowe: gospodarka, instytucje, ekonomia instytucjonalna.

1. Wstęp

Funkcjonowanie gospodarki determinowane jest czynnikami instytucjonalnymi – stwierdzenie to, zaproponowane przez pierwszych instytucjonalistów (T. Veblena, J. Commonsa, W. Mitchella) na przełomie XIX i XX wieku, nie traci na aktualności. Okazuje się bowiem, że instytucje warunkują zachowania społeczeństwa jako całości oraz poszczególnych jego części składowych, mają tym samym istotny wpływ na efektywność prowadzonej działalności gospodarczej.

W artykule niniejszym podjęta zostanie próba nakreślenia roli ekonomii instytucjonalnej w analizach procesów gospodarczych. Ekonomia instytucjonalna czy – jak to określa W. Stankiewicz – ekonomika instytucjonalna jest częścią nauki ekonomicznej, która za punkt odniesienia w poznawaniu i wyjaśnianiu procesów gospodarczych przyjmuje instytucję jako pewien wzorzec wykształcony przez zbiorowość społeczną[1].

[1] W. Stankiewicz, *Ekonomika instytucjonalna. Zarys wykładu*, Wydawnictwo Prywatnej Wyższej Szkoły Businessu, Administracji i Technik Komputerowych w Warszawie, Warszawa 2007, s. 9.

2. Jak się kształtowała ekonomia instytucjonalna?

Dorobek myśli ekonomicznej, w szczególności jej nurt główny (*mainstream economics*), wykazuje ogromną dywersyfikację doktryn. Orientacja w bogatej panoramie teorii ekonomicznych wymaga przypomnienia ich genealogii i podstawowych etapów rozwoju koncepcji naukowych. Zobowiązuje zatem badacza do wykorzystania źródeł historycznych[2]. Taka postawa jest też niezbędna przy sprecyzowaniu roli ekonomii instytucjonalnej w badaniu zjawisk gospodarczych.

Czas i miejsce narodzin określonej doktryny ekonomicznej można zidentyfikować na podstawie dokumentów rzetelnie opisujących sytuację społeczno-gospodarczą konkretnego okresu, w którym pojawiło się szczególne zapotrzebowanie na nowe ujęcie problemu[3]. W efekcie powstaje materiał obrazujący, w jaki sposób ewoluowała badana koncepcja w naukach ekonomicznych[4].

Podstawy ekonomii instytucjonalnej zostały ukształtowane przez naukowców amerykańskich. Na przełomie XIX i XX wieku analitycy gospodarki w Stanach Zjednoczonych coraz wyraźniej demonstrowali własne oryginalne osiągnięcia badawcze[5]. Twórców doktryny instytucjonalnej w głównej mierze inspirował znaczący już dorobek Europejczyków w dziedzinie ekonomii. Amerykańscy badacze gospodarki, czerpiąc wiedzę z bibliografii angielskiej, niemieckiej czy francuskiej, adaptowali wątki z rozwoju nauk społecznych i rozwijali je na potrzeby swojego kraju.

Źródeł ekonomii instytucjonalnej można się doszukać w darwinizmie społecznym, antropologii kultury i pragmatyzmie[6]. Olbrzymią rolę w jej rozwoju odegrała zwłaszcza niemiecka szkoła historyczna.

Darwinizm społeczny (ewolucjonizm) dotarł do USA z Europy, wywołując ogromne zainteresowanie teorią ewolucji – uwagę skupiała zwłaszcza twórczość K. Darwina, teoria H. Spencera czy G. Sumnera. Wówczas w amerykańskich naukach społecznych pojawiło się pojęcie instytucji, które można było odnieść do

---

[2] W. Stankiewicz, *Ekonomika instytucjonalna. Narodziny i rozwój*, Wydawnictwo Biura Badań Strategicznych Prywatnej Wyższej Szkoły Businessu i Administracji w Warszawie, Warszawa 2004, s. 7.

[3] W. Stankiewicz, *Ekonomika instytucjonalna. Zarys…*, s. 9.

[4] Warto podkreślić, za Bertrandem Russellem, że „naukowy sposób myślenia jest ostrożny, próbny i stosowany krok po kroku; praktykując go nie zakłada się, że znamy całą prawdę, ani nawet że najlepsza wiedza, jaką dysponujemy, jest w całości prawdziwa. Ten sposób myślenia każe sądzić, że każda teoria wcześniej czy później będzie wymagała poprawek oraz że niezbędne naprawy tego rodzaju wymagają wolności badań i wolności dyskusji". (B. Russell, *Religia i nauka*, Instytut Wydawniczy „Książka i Prasa", Warszawa 2011, s. 198).

[5] Ogólną atmosferę do uprawiania nauk społecznych w USA, w tym ekonomii, kształtowała literatura piękna, w której pojawiały się słowa krytyki wobec rodaków wyżej ceniących interesy niż wartości moralne. Mark Twain wraz z innymi pisarzami amerykańskimi skonstruowali termin „pozłacany wiek" (*The Gilded Age*) na określenie czasów fałszywej moralności (W. Stankiewicz, *Ekonomika instytucjonalna. Narodziny…*, s. 15-16).

[6] Tamże, s. 16-25.

układów politycznych, społecznych i gospodarczych, mających wpływ na kształtowanie ładu społecznego, będącego obrazem tzw. współdziałania antagonistycznego (wynik współpracy i rywalizacji jednostek).

Antropologia kulturowa bada kulturowy wymiar życia społecznego. Wybitnym przedstawicielem tej nauki był L.H. Morgan. Jego koncepcja rozwoju społecznego wskazywała na istotne znaczenie dla tego procesu instytucji takich jak rodzina, małżeństwo i inne komórki społeczne.

Inspiracją do powstania amerykańskiej myśli ekonomicznej był także pragmatyzm, prąd filozoficzny podkreślający znaczenie czynu i działania, prawdziwości teorii przez jej skutki praktyczne. Przedstawiciele amerykańskiego pragmatyzmu (Ch. Peirce, W. James, J. Dewey) podkreślali uzyskanie zgodności wywodów z rzeczywistością, zakładali ciągłość procesu poznania. Postulowali praktyczny sposób myślenia i działania, uzależniający prawdziwość twierdzeń od ich użyteczności.

W początkowym okresie istotne znaczenie dla rozwoju amerykańskiej myśli ekonomicznej miała niemiecka szkoła historyczna (kierunek powstały w Niemczech w połowie XIX wieku, negujący uniwersalny charakter prawidłowości ekonomicznych oraz zasady liberalizmu gospodarczego) – reprezentowana m.in. przez F. Lista, przebywającego na wymuszonej emigracji w USA w latach 1825-1832, oraz K. Kniesa i G. von Schmollera. Na podstawie obserwacji przemian społeczno-gospodarczych szkoła historyczna wyczuliła późniejszych instytucjonalistów na znaczenie takich elementów w ekonomii, jak: tradycje historyczne, rola państwa w gospodarce, holistyczna perspektywa badawcza, znaczenie badań empirycznych[7].

Przedstawione wyżej koncepcje stały się inspiracją dla narodzin instytucjonalizmu. Było to na przełomie XIX i XX wieku. Jego najwybitniejszymi przedstawicielami byli: T. Veblen, J. Commons, W. Mitchell.

3. Program badawczy ekonomii instytucjonalnej

Amerykański instytucjonalizm powstał w opozycji do ekonomii głównego nurtu ze względu na to, że podważał podstawowe paradygmaty ekonomii neoklasycznej. Przedstawiciele tradycyjnego instytucjonalizmu uważali ekonomię głównego nurtu za zbyt wąską formę analizy zachodzących zjawisk gospodarczych. Dezaprobata dotyczyła wielu jej założeń. Sprzeciw wzbudzała samoregulacja gospodarki opartej na autonomicznym mechanizmie rynkowym, kontestacją objęto również statyczny charakter analizy, nadmierny formalizm, ponadhistoryczny i ponadkulturowy charakter praw ekonomicznych oraz apologetyczny (obrończy) stosunek do liberalnego kapitalizmu[8]. Amerykańscy instytucjonaliści chcieli doprowadzić do rewolucji naukowej i stworzyć nowy paradygmat w ekonomii. Próba zbudowania nowej teorii

[7] J. Wilkin, *Jaki kapitalizm, jaka Polska?*, PWN, Warszawa 1995, s. 36.

[8] J. Wilkin, *Ewolucja ekonomii politycznej i jej miejsce we współczesnej myśli ekonomicznej*, [w:] *Czym jest ekonomia polityczna dzisiaj?*, red. J. Wilkin, UW WNE, Warszawa 2004, s. 12.

się nie powiodła. Jednak wśród ekonomistów zaszczepiony został odmienny od dotychczasowych sposób spojrzenia na gospodarkę.

Instytucjonalizm przeżywał okres świetności w pierwszych dwóch dekadach XX wieku. Później stracił swoją intelektualną atrakcyjność. Nurt ten uważano za ginący gatunek myśli ekonomicznej. Renesans doktryny nastąpił po II wojnie światowej dzięki dwóm wybitnym ekonomistom: G. Myrdalowi i J. Galbraithowi. Ich wkład do badań gospodarki polegał na rozszerzeniu analiz ekonomicznych na uwarunkowania polityczne, moralne, etyczne i ogólnie społeczne. Przedstawiciele tradycyjnego instytucjonalizmu podkreślali, że ekonomia nie może uciec od wartościowania, od normatywnego charakteru, przekonywali, że ekonomia jest nauką moralną[9]. Na przykład T. Veblen krytykował ekonomię głównego nurtu za traktowanie człowieka jako hedonisty podejmującego decyzje na podstawie błyskawicznie dokonywanego rachunku przyjemności i przykrości, które przynosi działalność gospodarcza[10].

Zaznaczyć należy, że wielu przedstawicieli głównego nurtu ekonomii odnosi się do instytucjonalizmu lekceważąco. P. Samuelson w swoim podręczniku *Economics* pisał, że instytucjonalizm zniknął jako znacząca siła w ekonomii w latach 30. XX wieku. Również M. Blaug w cenionej publikacji do historii myśli ekonomicznej stwierdził, że praktyczne znaczenie instytucjonalizmu jako sposobu uprawiania ekonomii skończyło się w latach 30. XX wieku[11]. M. Blaug napisał, że „…szkoła ekonomii instytucjonalnej nigdy nie stała się czymś więcej aniżeli wyrazem uporczywej tendencji do przyjmowania postaw dysydenckich wobec ekonomii ortodoksyjnej. […] ekonomia instytucjonalna Veblena i Commonsa nigdy nie stwarzała żywotnej alternatywy dla ekonomii neoklasycznej i z tej właśnie przyczyny – mimo trafności wielu krytycznych sformułowań pod adresem ekonomii ortodoksyjnej – zeszła ze sceny. Morał zaś tej historii jest po prostu taki: do tego, by pokonać starą teorię, potrzeba nowej teorii, nie wystarczy sama tylko niszcząca krytyka założeń ani nagromadzenie nowych faktów”[12].

Z perspektywy czasu okazało się, że instytucjonalizm nie stracił swojej atrakcyjności. Wzbudzał zainteresowanie zwłaszcza wśród ekonomistów analizujących zjawiska gospodarcze w kontekście historycznym, społecznym, politycznym i prawnym. Dzięki poglądom instytucjonalistów została ożywiona dyskusja nad fundamentalnymi zagadnieniami ekonomii, czyli o przedmiocie ekonomii, związkach gospodarki ze społeczeństwem, roli instytucji w prowadzeniu działalności gospodarczej. Instytucjonalizm zainspirował badania nad nową teorią mikroekonomiczną

[9] J. Wilkin, *Jaki kapitalizm…*, s. 37.

[10] T. Veblen, *The Olace of Science In Modern Civilisation and Rother Essays*, B.W. Huebsch, New York 1919, s. 73.

[11] Uwagę na taki tok rozumowania zwraca m.in. Jerzy Wilkin (J. Wilkin, *Jaki kapitalizm…*, s. 43).

[12] M. Blaug, *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 745-746.

i stworzył podstawy do integracji nauk społecznych w odniesieniu do procesów zachodzących w gospodarce[13].

Tradycyjny instytucjonalizm stał się przyczynkiem dla powstania jednej z najbardziej znaczących dla współczesnej ekonomii dziedziny badań, jaką jest nowa ekonomia instytucjonalna. Pojawienie się tego nurtu w ekonomii datowane jest na lata 60-70. XX wieku. Przedstawiciele nowej ekonomii instytucjonalnej (m.in. O. Williamson, R. Coase, E. Furubotn, D. North, S. Pejovich, R. Richter) zarzucają tradycyjnym instytucjonalistom to, że nie potrafili wyjść poza krytykę metodologii ekonomii głównego nurtu. Podobnie jak amerykańscy instytucjonaliści, zgadzali się z postulatem metodologicznym – instytucje znaczą (*institutions matter*) i powinny być przedmiotem analizy ekonomicznej.

Doktryna nowej ekonomii instytucjonalnej podejmuje próbę wprowadzenia do obszaru zainteresowań ekonomii neoklasycznej założeń ekonomii instytucjonalnej (wzbogacania ekonomii o aspekty instytucjonalne). Proponuje swoistego rodzaju syntezę ekonomii neoklasycznej i instytucjonalizmu. Nowa ekonomia instytucjonalna wypełnia lukę istniejącą w ekonomii neoklasycznej, jeśli chodzi o wyjaśnianie fragmentów rzeczywistości gospodarczej zawierających elementy ewolucji i zmiany, a determinowanych przez upływ czasu, historię i kulturę, które zostały wyizolowane z analiz ekonomicznych[14].

W programie badawczym nowej ekonomii instytucjonalnej największą rolę odgrywają trzy główne kierunki. Są to: ekonomia kosztów transakcji; ekonomia praw własności; teoria agencji.

Ekonomia kosztów transakcyjnych[15] zgodnie z definicją zaproponowaną przez najwybitniejszego przedstawiciela tego kierunku badawczego O. Williamsona „…jest komparatywnym, instytucjonalnym podejściem do badań nad organizacją gospodarczą, w którym podstawową jednostką analityczną jest transakcja. Jest to interdyscyplinarne podejście, obejmujące różne aspekty teorii ekonomii, prawa i organizacji. Ma stosunkowo szeroki zakres i zastosowanie. Absolutnie każdą relację (ekonomiczną czy jakąkolwiek inną), która przyjmuje formę problemu kontraktowego, lub którą można tak określić, można z pożytkiem oceniać w kategoriach ekonomii kosztów transakcji. Dotyczy to większości jawnych i ukrytych relacji kontraktowych”[16].

Niedocenianie kosztów transakcyjnych w funkcjonowaniu podmiotów gospodarczych bądź całej gospodarki jest błędem zawężającym zakres analiz ekonomicznych. Okazuje się, że stanowią one istotną część kosztów funkcjonowania gospodar-

[13] J. Wilkin, *Jaki kapitalizm…*, s. 43-44.

[14] Tamże, s. 44-47.

[15] W polskiej literaturze ekonomicznej wyróżniającą się publikacją na temat ekonomii kosztów transakcyjnych jest książka Ł. Hardta (Ł. Hardt, *Ekonomia kosztów transakcyjnych – geneza i kierunki rozwoju*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009).

[16] O.E. Williamson, *Ekonomiczne instytucje kapitalizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 389-399.

ki, a coraz większa złożoność systemów gospodarczych powoduje wzrost rozmiarów kosztów transakcyjnych.

Dla gospodarki polskiej wielkość kosztów transakcyjnych jest znana dla lat 1996-2002. W tym okresie ich wartość kształtowała się w granicach od ok. 50% w roku 1996 do ponad 67% w 2002[17]. Warto tutaj zasygnalizować, że dynamika kosztów transakcyjnych w transformującej się Polsce wyraźnie przewyższała tendencje obserwowane w dojrzałych gospodarkach rynkowych (w Stanach Zjednoczonych koszty transakcyjne zostały wyliczone przez D. Northa i J. Wallisa dla lat 1870-1970, stanowią odpowiednio 25 i 55% wartości dochodu narodowego[18], w Australii przez B. Dollery'ego i W. Leonga dla lat 1911-1991 – odpowiednio 35 i 60%[19]).

Równie popularnym zagadnieniem dyskutowanym w nowej ekonomii instytucjonalnej jest teoria praw własności. W przekonaniu wielu ekonomistów bazą rozwoju gospodarki jest system instytucjonalny, z prawami własności najważniejszym dla gospodarki typem instytucji, mającym istotny wpływ na tworzenie dobrobytu. Eksponując problematykę własności, teoretycy praw własności starają się wypełnić lukę powstałą w głównym nurcie ekonomii, w którym przez wiele lat nie doceniano znaczenia tej instytucji.

E.G. Furubotn, S. Pejovich uważają, iż fundamentem teorii praw własności jest twierdzenie, że formy własności oraz prawa, które z nich wynikają, odgrywają podstawową rolę w zachowaniach podmiotów gospodarczych (twierdzą wręcz, że prawa własności w decydujący sposób determinują alokację zasobów i efektywne ich wykorzystanie). Według nich dzieje się tak dlatego, że instytucja własności ma istotny wpływ na pobudzanie inicjatywy indywidualnej, a zmiany praw własności są powodowane interakcją między ich pierwotną strukturą i poszukiwaniem przez człowieka sposobów podwyższania ich użyteczności[20].

Również A.A. Alchian i L. de Alessi przekonują, że prawa własności są społecznie chronionymi prawami do wybiórczego użytkowania dóbr ekonomicznych. O sile oddziaływania praw własności w gospodarce decydują różne czynniki, przede wszystkim władza oraz instytucje w postaci norm społecznych i moralnych[21].

---

[17] A. Sulejewicz, P. Graca, *Measuring the Transaction Sector in the Polish Economy, 1996-2002*, Paper presented at the ninth Annual Conference of the International Society for New Institutional Economics, Barcelona, 22-25 September, 2005.

[18] J.J. Wallis, D.C. North, *Measuring the Transaction Sector in the American Economy*, [w:] *Long-term Factors in American Economic Growth*, Studies in Income and Wealth, red. S.L. Engerman, R.E. Gallman, no. 51, University of Chicago Press, Chicago 1988, s. 95-161.

[19] B.E. Dollery, W.H. Leong, *Measuring the transaction sector in the Australian Economy, 1911-1991*, "Australian Economic History Review" 1998, vol. 38, no. 3, s. 207-231.

[20] E.G. Furubotn, S. Pejovich, *Introduction. The New Property Rights Literature*, [w:] *The Economics of Property Rights*, red. E.G. Furubotn, S. Pejovich, Ballinger Publishing Company, Cambridge, MA, 1974, s. 9.

[21] A.A. Alchian, *Property Rights*, [w:] *The New Palgrave. The World of Economics*, red. J. Eatwell, M. Milgate, P. Newman, Macmillan, London–Basingstoke 1991, s. 584; L. de Alessi, *The Economics of Property Rights: A Review of the Evidence*, "Research in Law and Economics", 1980, vol. 2, s. 1-47.

M. Iwanek i J. Wilkin zauważają, iż podstawowym twierdzeniem teorii praw własności jest postulat głoszący, że zasadnicze znaczenie dla efektywności wykorzystywania zasobów ma motywacja osoby nimi dysponującej. Należy zaznaczyć, że motywacja zależna jest od stopnia pełności uprawnień własnościowych, rozumianych jako społecznie usankcjonowane relacje między ludźmi odnoszące się do korzystania z zasobów. Uprawnienia własnościowe stanowią główny element otoczenia instytucjonalnego. Ich zasadniczą funkcją jest łagodzenie, często eliminowanie konfliktów, do jakich może dochodzić przy dysponowaniu potencjałem ekonomicznym. Dzięki właściwie zdefiniowanym uprawnieniom własnościowym społeczeństwo może więcej wysiłku poświęcić działalności produkcyjnej[22].

Teoretycy praw własności podkreślają, że najbardziej wydajną gospodarką wolnorynkową jest taka, której podstawą jest pełna (wyłączna i transferowalna) własność prywatna. Zasadniczą tezą, będącą rezultatem analiz prowadzonych przez przedstawicieli teorii praw własności, jest pogląd głoszący, że system społeczno-gospodarczy oparty na własności prywatnej i zapewniający swobodny transfer praw własności prowadzi do stosunkowo najlepszej alokacji zasobów gospodarczych w relacji z innymi rodzajami gospodarek.

Istotny w sferze analiz ekonomicznych jest kolejny nurt nowej ekonomii instytucjonalnej, jakim jest teoria agencji – popularna relacja pryncypał–agent. Jest to jeden z najstarszych i najpowszechniej skodyfikowanych sposobów interakcji społecznej. W nowoczesnej gospodarce opiera się on na realizacji kontraktów – transakcji ekonomicznych, obejmujących, jak sugeruje Wilkin, relacje między jednostkami bądź organizacjami o zróżnicowanej sile i pozycji. Kontraktem może być tutaj relacja zachodząca między niewolnikiem i jego właścicielem, a w świecie współczesnym np. relacja między kooperującymi ze sobą korporacjami[23].

Związek agencyjny to kontrakt, w którego ramach pryncypał angażuje inną osobę (agenta) do wykonywania usług w jego imieniu i deleguje część uprawnień do podejmowania decyzji. Podstawowa różnica między pryncypałem i agentem, na co uwagę zwraca D. North, wynika z tego, że pełnomocnik przekazuje część swojej władzy mocodawcy. Oznacza to, że pryncypał będzie miał prawo do kontroli decyzji podejmowanych przez agenta[24].

Mimo to relacje agencyjne narażone są na różnego rodzaju problemy, z których największy stanowi kwestia agencji. Oznacza to, że strony przy realizacji umowy kierują się własnym interesem, co często jest powodem zachowań oportunistycznych oraz pojawienia się tzw. pokusy nadużycia (*moral hazard*).

Jak wynika z powyższych rozważań, nowa ekonomia instytucjonalna jest inspirującym nutem badawczym w naukach społecznych. Ekonomia kosztów trans-

---

[22] M. Iwanek, J. Wilkin, *Instytucje i instytucjonalizm w ekonomii*, WNE UW, Warszawa 1998, s. 98-100.

[23] J. Wilkin, *Jaki kapitalizm…*, s. 50-51.

[24] D.C. North, *Transaction Costs, Institutions and Economic History*, "The New Institutional Economics", Texas A & M University Press, College Station 1991, s. 205.

akcji akcentuje kwestię kosztów transakcji i podkreśla problemy realizacji transakcji (kontraktu) po jej zawarciu. Teoria praw własności i teoria agencji zwracają uwagę na aspekt motywacji. Teoria praw własności zwraca uwagę na sprawę motywacyjnych skutków danych praw własności, a teoria agencji na motywacyjne skutki charakteru transakcji (kontraktu)[25].

Warto podkreślić, że program badawczy nowej ekonomii instytucjonalnej odnieść można do badania rozwoju gospodarczego. Jedną z najbardziej dopracowanych analiz rozwoju gospodarczego jest koncepcja autorstwa D. Northa. Koncentruje się ona na wzajemnych relacjach społeczno-gospodarczych oraz roli układów instytucjonalnych w wyznaczaniu historycznych ścieżek rozwoju gospodarczego.

Zdaniem Northa olbrzymie znaczenie w procesie wyjaśniania zjawisk gospodarczych ma historia. Łączy ona przeszłość z przyszłością poprzez ciągłość, jaką zapewniają instytucje. Instytucje tworzą podstawowe struktury, za pomocą których ludzie w całym okresie swej historii budują ład pozwalający na zmniejszenie niepewności związanej z procesem gospodarowania. Instytucje zarówno o charakterze formalnym (prawa własności, transakcje, związki agencyjne), jak i nieformalnym (kultura, normy moralne, tradycje, religia) kształtują relacje międzyludzkie – polityczne, społeczne, ekonomiczne[26]. M. Rutherford instytucje określa mianem regularności zachowań ludzi lub reguł, akceptowanych na ogół przez członków grupy społecznej, która warunkuje ich zachowania w konkretnych sytuacjach i jest przestrzegana przez nich dobrowolnie albo egzekwowana przez władzę zewnętrzną[27]. Również D. Rodrik twierdzi, że instytucje, które zapewniają przestrzeganie praw własności, pozwalają rozwiązywać konflikty, utrzymują prawo i porządek oraz wiążą bodźce ekonomiczne ze społecznymi kosztami i korzyściami, są podstawą długookresowego rozwoju gospodarczego[28].

Gospodarka, by móc prawidłowo funkcjonować, powinna opierać się na odpowiednio skonstruowanym mechanizmie rynkowym wspieranym przez oddziaływanie państwa oraz społeczeństwa obywatelskiego. Powstaje wówczas, co podkreśla Jerzy Wilkin, swoistego rodzaju triada – rynek, społeczeństwo obywatelskie, państwo – komplementarny system trzech mechanizmów regulacyjnych[29].

---

[25] M. Iwanek, J. Wilkin, wyd. cyt., s. 51.

[26] D.C. North, *Institutions Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, s. vii, 3,118.

[27] M. Rutherford, *Institutions in Economics. The Old and the New Institutionalism*, Cambridge University Press, Cambridge 1996, s. 182.

[28] D. Rodrik, *What do we Learn from Country Narratives?*, [w:] *In Search of Prosperity. Analytic Narratives on Economic Growth*, red. D. Rodrik, Princeton University Press, Princeton 2003, s. 10.

[29] J. Wilkin, *Rozpad i instytucjonalizacja ładu społeczno-ekonomicznego w Polsce: przypadek transformacji postsocjalistycznej*, [w:] *Więzi społeczne i przemiany gospodarcze. Polska i inne kraje europejskie*. Zbiór esejów przygotowanych na jubileusz profesor Zofii Moreckiej, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2009, s. 72.

Nowa ekonomia instytucjonalna znalazła szczególne zastosowanie w teorii transformacji systemowej, której istotą jest zmiana porządku ekonomicznego na inny, bardziej doskonały. N. Stern i J. Stiglitz twierdzą, że odpowiednio skonstruowany i właściwie działający układ instytucjonalny gospodarki korzystnie wpływa na szybki i stabilny rozwój gospodarczy. W sytuacji przeciwnej obniżeniu ulega efektywność ekonomiczna systemu gospodarczego[30]. Dlatego też, jak pisze J. Sachs, istnieje potrzeba przeprowadzenia wnikliwych studiów historycznych i stworzenia zaplecza teoretycznego, umożliwiającego analizę ewolucji przeobrażeń instytucjonalnych zachodzących w trakcie procesów przemian społecznych[31].

Pojawiające się w ramach analiz instytucjonalnych pytania: 1) Dlaczego społeczeństwa rozwijają się według różnych trajektorii instytucjonalnych?, 2) Dlaczego rozwiązania instytucjonalne zastosowane w jednych krajach często nie sprawdzają się w innych państwach?, nie mogą pozostać bez odpowiedzi.

4. Podsumowanie

H. Landreth, D.C. Colander piszą, że przedstawiciele ekonomii instytucjonalnej „…usilnie dowodzą, że wzajemne oddziaływanie na siebie czynników ekonomicznych, kulturowych i socjologicznych jest zbyt wielkie, ażeby dopuścić do wyizolowanego skupienia się na czynnikach ekonomicznych, co stanowi główny temat dużej części nowoczesnej myśli ekonomicznej”[32]. Interpretując te słowa, warto podkreślić, że ekonomia instytucjonalna, zwłaszcza analizy prowadzone w oparciu o program badawczy nowej ekonomii instytucjonalnej, ma olbrzymie znaczenie w wyjaśnianiu zjawisk gospodarczych.

Literatura

Alchian A.A., *Property Rights*, [w:] *The New Palgrave. The World of Economics*, red. J. Eatwell, M. Milgate, P. Newman, Macmillan, London–Basingstoke 1991.

Blaug M., *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

de Alessi L., *The Economics of Property Rights: A Review of the Evidence*, “Research in Law and Economics” 1980, vol. 2.

Dollery B.E., Leong W.H., *Measuring the transaction sector in the Australian Economy1911–1991*, ”Australian Economic History Review” 1998, vol. 38, no. 3.

[30] N. Stern, J.E. Stiglitz, *A Framework for a Development Strategy In a Market Economy: Objectives, Scope, Institutions and Instruments*, “EBRD Working Paper”, no. 20, European Bank for Reconstruction and Development, London 1997.

[31] J. Sachs, *Uwagi na temat nowej socjologii rozwoju gospodarczego*, [w:] *Kultura ma znaczenie*, red. L.E. Harrisom, S.P. Huntington, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2003, s. 99–100.

[32] H. Landreth, D.C. Colander, *Historia myśli ekonomicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 563.

Furubotn E.G., Pejovich S., *Introduction. The New Property Rights Literature*, [w:] *The Economics of Property Rights*, red. E.G. Furubotn, S. Pejovich, Ballinger Publishing Company, Cambridge, MA, 1974.

Hardt Ł., *Ekonomia kosztów transakcyjnych – geneza i kierunki rozwoju*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009.

Iwanek M., Wilkin J., *Instytucje i instytucjonalizm w ekonomii*, WNE UW, Warszawa 1998.

Landreth H., Colander D.C., *Historia myśli ekonomicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.

North D.C., *Institutions Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.

North D.C., *Transaction Costs, Institutions and Economic History*, " The New Institutional Economics", Texas A & M University Press, College Station 1991.

Rodrik D., *What do we Learn from Country Narratives?*, [w:] *In Search of Prosperity. Analytic Narratives on Economic Growth*, red. D. Rodrik, Princeton University Press, Princeton 2003.

Russell B., *Religia i nauka*, Instytut Wydawniczy „Książka i Prasa", Warszawa 2011.

Rutherford M., *Institutions in Economics. The Old and the New Institutionalism*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.

Sachs J., *Uwagi na temat nowej socjologii rozwoju gospodarczego*, [w:] *Kultura ma znaczenie*, red. L.E. Harrisom, S.P. Huntington, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2003.

Stankiewicz W., *Ekonomika instytucjonalna. Narodziny i rozwój*, Wydawnictwo Biura Badań Strategicznych Prywatnej Wyższej Szkoły Businessu i Administracji w Warszawie, Warszawa 2004.

Stankiewicz W., *Ekonomika instytucjonalna. Zarys wykładu*, Wydawnictwo Prywatnej Wyższej Szkoły Businessu, Administracji i Technik Komputerowych w Warszawie, Warszawa 2007.

Stern N.,. Stiglitz J.E., *A Framework for a Development Strategy In a Market Economy: Objectives, Scope, Institutions and Instruments*, "EBRD Working Paper" no. 20, European Bank for Reconstruction and Development, London 1997.

Sulejewicz A., Graca P., *Measuring the Transaction Sector in the Polish Economy, 1996–2002*, Paper presented at the ninth Annual Conference of the International Society for New Institutional Economics, Barcelona, 22-25 September, 2005.

Veblen T., *The Olace of Science In Modern Civilisation and Rother Essays*, B.W. Huebsch, New York 1919.

Wallis J.J., North D.C., *Measuring the Transaction Sector in the American Economy*, [w:] *Long-term Factors in American Economic Growth*, Studies in Income and Wealth, red. S.L. Engerman, R.E. Gallman, no. 51, University of Chicago Press, Chicago 1988.

Wilkin J., *Ewolucja ekonomii politycznej i jej miejsce we współczesnej myśli ekonomicznej*, [w:] *Czym jest ekonomia polityczna dzisiaj?*, red. J. Wilkin, UW WNE, Warszawa 2004.

Wilkin J., *Jaki kapitalizm, jaka Polska?*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.

Wilkin J., *Rozpad i instytucjonalizacja ładu społeczno-ekonomicznego w Polsce: przypadek transformacj postsocjalistycznej*, [w:] *Więzi społeczne i przemiany gospodarcze. Polska i inne kraje europejskie.* Zbiór esejów przygotowanych na jubileusz profesor Zofii Moreckiej, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2009.

Williamson O.E., *Ekonomiczne instytucje kapitalizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.

THE IMPORTANCE OF THE INSTITUTIONAL ECONOMICS IN THE STUDY OF ECONOMIC PHENOMENA

Summary: Modern economic thought has a huge variety of doctrines. One of them is institutional economics, more and more popular direction of research among the economists. Institutional economics in itself is not a homogeneous doctrine. It includes among others institutionalism and new institutional economics. A methodological postulate − institutions matter and should be a subject of an economic analysis, is common to all streams of the institutional economics. The institutional economics, especially the new institutional economics, is trying to fill a gap in the mainstream of economics, in terms of explaining these fragments of the economic reality that have been isolated from the economic analysis. First of all, all elements of the evolution of the economy determined by the passage of time, history or culture should be mentioned here.